

Motion till riksdagen 2025/26:671

av **Hanna Westerén (S)**

En svensk öpolitik

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av att Sverige har en öpolitik och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Sverige är det land i världen som har flest öar. Gotland är Sveriges enda öregion och samtidigt, med drygt 61 000 invånare, också den minsta.

Gotland var också platsen för den första territoriella analys för en öregion som samarbetsorganisationen OECD gjort. Det blev en ögonöppnare där OECD tydligt såg att öar delar särskilda förutsättningar och strukturella utmaningar som kommer med det insulära läget.

Nu har OECD gått vidare med ny analys där Gotland och Öckerö från Sverige, Grekland och Kroatien är med. Projektet finansieras av DG Regio. Målet är att få goda exempel på vad öläget faktiskt kostar och vilka verktyg nationell nivå bör ha för att skapa samma förutsättningar till utveckling för öar som andra regioner och kommuner.

Öars ekonomi är känslig på grund av deras litenhet och starka beroende av sårbara sektorer som jordbruk och fiske. Produktionen är ofta begränsad och det kan vara svårt att få tillgång till finansiella tjänster. Bristande tillgänglighet och en icke robust energiförsörjning bidrar till högre transport- och energikostnader. Dessutom försvårar säsongsberoende arbetstillfällen och en brist på kvalificerad arbetskraft, förstärkt av avfolkning, möjligheterna till innovation och ekonomisk förnyelse.

Det finns många exempel på hur Gotlands geografiska öläge påverkar Gotland. Kostnader för att till exempel resa över eller frakta gods över gränsen till närmaste kommun. Som ö är Gotland helt beroende av färja och flyg. Det kan kosta 2 500 kr för en familj att resa till Nynäshamn och det dubbla för den som vill besöka Gotland och åker andra vägen. Det skapar konkurrensnackdelar.

En annan utmaning som öar delar är hög attraktivitet och skör natur. Konkurrens om markanvändning ihop med hög attraktivitet leder till höga priser på mark och bostäder.

På Gotland finns över 300 riksintressen som gör det svårframkomligt och dyrt. Inflyttning kräver att man är kapitalstark. Gotlänningar tjänar sämst i landet medan priserna på mark och bostäder är som i Mälardalsområdet för där finns den som idag har råd. Det, ihop med dyra priser på färja och flyg, bidrar till ytterligare konkurrenssnackdelar. Gentrifiering är en typisk öutmaning.

Gotland är unikt i att vara en kommun som också har tilldelats det regionala uppdraget. Gotland är således den enda platsen i hela Sverige där det kommunala uppdraget, med skola och omsorg, ska rymmas i samma budget som ansvaret för det regionala uppdraget, där sjukvården är den ekonomiskt tunga delen. Öläget, tillsammans med det lilla befolkningsunderlaget, skapar stora svårigheter för gotländsk hälso- och sjukvård. 61 000 invånare kan inte bära kostnaderna för den vård som måste finnas på Gotland utifrån det geografiska läget. Förutsättningarna för att bedriva en tillräckligt kostnadseffektiv akutsjukvård med förlossning saknas, samtidigt som öläget innebär att både förlossning och akutsjukvård måste finnas. Under lång tid har det ekonomiska ansvaret för sjukvården tyngt den kommunala delen av ekonomin, vilket har blivit alltmer ohållbart.

Region Gotland har med hjälp av externa resurser analyserat merkostnaderna för den sjukvård som måste finnas på Gotland på grund av öläget. Analysen visar att dessa uppgår till cirka 300 miljoner kronor årligen, räknat i 2022 års kostnader. Med de senaste årens inflation är summan nu väsentligt högre. Kostnaden för den ”överkapacitet” som måste finnas på grund av öläget var förra året utslaget per invånare 10 000 kronor högre än i riket i snitt, vilket innebär drygt 600 miljoner.

För att sätta underfinansieringen i perspektiv så har Region Gotlands sjukvård en budget på ungefär 2,1 miljarder kronor för 2024. Hela Region Gotland omsätter drygt 6 miljarder. 600 miljoner utgör alltså nästan 10 procent av den totala budgeten. Som enda kommun som också har ett sjukvårdsansvar har Region Gotland över år flyttat pengar från de kommunala ansvarsområdena till hälso- och sjukvården. År efter år bakåt i tiden har de kommunala delarna därmed urholkats. Äldreomsorg, förskola och skola har genomgått enorma sparpaket. De kommunala delarna av Region Gotlands uppdrag är eftersatta och det går ut över både invånare, näringsliv och förmågan till utveckling. Strategin är inte bara ohållbar utan även orättvis gentemot gotländska barn och äldre.

Gotland har också ett geopolitiskt utmanande läge mitt i Östersjön. Utifrån ett säkerhetsperspektiv är Gotland strategiskt viktigt för Sverige. Satsningar på ett gotländskt samhälle som kan motstå olika samhällsstörningar är en viktig strategisk investering för hela Sverige, Europa och Nato. Staten ställer nu krav på att regioner och kommuner ska utveckla civilförsvaret, vilket ytterligare komplicerar situationen för Gotland, där uppdraget blir dubbelt. Det måste finnas en egen kapacitet på ön, både i fredstid och vid kris och krig.

OECD är tydliga med att särskild nationell hänsyn måste tas i form av öpolitik för att lika villkor ska erbjudas befolkning, näringsliv och offentlig sektor på öar. I Sverige saknas en öpolitik helt. I många andra länder finns Öpolitik. Exempelvis finns i Finland Rural and Island policy, på Irland finns Our Living Islands och i Danmark har man system för att säkerställa att transporter till öar inte ska vara dyrare än landvägen.

Även i EU pekar man särskilt ut öar och öars särskilda utmaningar. EU-fördraget, artikel 174, handlar om att EU:s stater ska minska skillnaderna mellan olika regioners förutsättningar bland annat genom att överbrygga geografiska hinder för öar.

En öpolitik skulle bidra till att öar, ökommuner och öregioner får jämlika förutsättningar som fastlandet.

Hanna Westerén (S)